

**MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ,
FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ**

Teoretická sociologie 20.století, SOC403
(podzim 2005)

Vyučující: doc. PhDr. et Ing. Radim Marada, Ph.D.

Závěrečná esej: Modely integrace podle Gellnera, Parsonse a Alexandera

Šárka Pudilová, UČO 52 746

Úkolem mého textu je zamyšlení se nad modelem integrace do státního společenství nejprve podle E. Gellnera (1997) a poté srovnání s pojetím T. Parsonse (1971) a J. Alexandera (1988). Pokusím se poukázat na místa, kde jsou si názorově blízcí a kde se naopak rozcházejí.

Ve své analýze občanské společnosti definuje Ernest Gellner základní podmínky inkluze: diferenciaci a tedy pluralismus. Teorie sociální diferenciaci, čili vydělování jednotlivých sfér společnosti, je chápána jako obecná sociologická teorie modernizace. Pro Gellnera znamená oddělení sfér podmínku existence občanské společnosti. Protože politický pluralismus na úrovni lokálních mocenských uskupení vymizel spolu s tradiční společností, je nutné, aby se v moderních společnostech, kde je politická moc centralizovaná „v rukou“ státu, pluralismus rozvíjel na úrovni ekonomické, čímž bude mocenská rovnováha ve společnosti zachována. Navzájem rovné a plnoprávné občany váže k abstraktnímu státu neosobní vztah.

Gellner poukazuje na význam ekonomické decentralizace společnosti, která mimo to, že zajišťuje výkonnost hospodářství, funguje jako vyrovnávací mechanismus politické centralizace. Dokládá stále existující provázanost těchto sfér. Běžným jevem je využívání informací z politického prostředí ve sféře hospodářství, i přes legislativní snahu státu tomu zabránit. Velká část národního důchodu je přerozdělována státní administrativou a hospodářské prostředí je ovlivňováno politickými rozhodnutími. Dalším příkladem propojení jsou odchody vysloužilých politiků do soukromých podniků, které využívají neformálních sítí a kontaktů těchto lidí.

Občanská společnost jejímž znakem a podmínkou je diferenciaci vyžaduje podle Gellnera tzv. modulárního člověka, který je schopen ve sférách sociálního prostoru obsazovat různé pozice, tedy různé identity aniž by se sám stal sociálně inkoherentním. Člověk by například neměl být omezován ve výběru zaměstnání na základě politických názorů nebo náboženského vyznání. Podle mého názoru je však modulární člověk ideálním typem v systému liberální společnosti a tak ve skutečnosti můžeme mluvit o různých typech diskriminace: rómský původ u nás mnoha dětem stále znemožňuje přístup ke vzdělání.

Protikladem občanské společnosti je podle Gellnera Umma, charismatická komunita svázaná náboženstvím, ve které se člověk stává rigidním. Není možné, aby se v některé ze sfér odlišoval, protože odpadlictví je trestáno smrtí.

Gellner (1997, s. 92) zastává názor, že jedním z nejdůležitějších rysů moderní společnosti je kulturní homogenita a tedy i nacionalismus: *„Občané si musí být rovní kulturně, stejně jako v základním společenském postavení, což je důsledkem jak mobility, a tedy i nahraditelnosti člověka, tak i stálou komunikací mezi navzájem neznámými jednotlivci*

v *anonymní masové společnosti*“. Identita a inkluze člověka je stejně jako národ vymezena hranicí kultury. V tomto modelu integrace tedy není místo pro multikulturalismus.

Podobně jako Gellner se tématem diferenciací sfér v moderním státu zabýval i Parsons. Diferenciaci spolu s dalšími procesy (zvyšování adaptability, inkluze, zobecňování hodnot) považoval za strukturální změny vedoucí k rozvinutějšímu sociálnímu systému. Stejně jako Gellner chápe ekonomický i politický systém jako vydělený a řídicí se vlastními pravidly.

Pro fungování společnosti, podle Parsonse společností komunity, je nutná plná integrace jejích členů, která se děje pomocí vzájemné výměny mezi sociálními, osobnostními a kulturními systémy internalizovanými v sociální struktuře i osobnosti. Parsons poukazuje na snižování důležitosti rodu, stavu, třídy nebo příslušnosti k nějakému jinému kolektivu v moderní společnosti a vyzdvihuje význam národnosti. Zatímco Gellner podmínky inkluze vysvětluje pomocí konceptu modulárního člověka, Parsons i Alexander se zaměřili na koncept solidarity. Parsons uvádí, že v raně moderních společnostech byla nejsilnější solidarita tam, kde byly ve shodě tři základny: náboženství, etnicita a teritorialita. V moderních společnostech však mohou existovat rozdíly na každé z těchto základen, protože status občanství a národnost poskytuje pro národní solidaritu dostatečný podklad. Obratem však dodává, že občanství a národnost mohou přesto společností komunitu ohrozit, a to proto, že moderní státy sjednocují populace na rozsáhlých územích, kde může dojít k regionálním etnickým nebo náboženským konfliktům. Jen posledních patnáct let dokazuje opodstatněnost výše uvedené teze, protože příkladů politického zneužití národnosti, náboženství nebo etnicity, bylo zaznamenáno víc než dost a mnohé vyústily ve vážné konflikty.

Alexander vychází z úvahy, že teoretici, kteří předvíдали vývoj v západních společnostech nepočítali s tím, že v rozvinutých průmyslových zemích bude docházet k tolika konfliktům nacionálního charakteru. Jako klíčové dimenze etnických a národnostních konfliktů chápe Alexander, stejně jako Parsons, solidaritu a problém inkluze. Národ se podle Alexandrova modelu formuje tak, že se kolem zakládající skupiny tzv. „core group“ začne na základě podobných vlastností členů vytvářet solidarita, jejímž úkolem je bránit privilegované pozice touto skupinou dosažené proti vnějším skupinám (například imigrantům). Teprve až členové vnější skupiny získají solidaritu, mohou být zcela integrováni. Nestačí aby se chovali stejně jako členové zakládající skupiny, ale musí jí být přijati.

Pro měření stupně inkluze zavedl Alexander kontinuum občanských – primordiálních vazeb na nichž se solidarita ve skupině zakládá. Mezi emotivní primordiální vazby řadí kategorie jako je rasa, příbuzenství, jazyk, náboženství nebo teritorium. Občanské vazby jsou

abstraktnější a jsou to etnické a morální kvality související se sociálními funkcemi a institucemi. Členství ve společnosti musí být odděleno od členství v podskupinách založených na primordiálních kritériích a od statusu ekonomické, politické a náboženské komunity. Alexander tedy vyslovuje stejnou podmínku jako Parsons.

Do jaké míry bude inkluze etnických skupin úspěšná, závisí na míře diferenciaci prostředí a na hloubce primordiálních rozdílů mezi zakládající a vnější skupinou. Vznik občanských vazeb ve společnosti chápe Alexander jako znak procesu diferenciaci. Aby solidarita založená na občanských vazbách fungovala musí být spojena s diferenciací v ostatních dimenzích (náboženství, ekonomika, byrokracie). Navíc musí ve společnosti fungovat komunikace, doprava, mobilita, civilní úřady apod.

K modelům integrace se váže také otázka loajality ke státu. Gellner uvádí, že v moderní společnosti se lojalita občanů vztahuje k národnímu státu, za nižší jednotky nebude podle jeho názoru nikdo ochotný obětovat život. V tom s Gellnerem nemohu souhlasit, protože ke konfliktům uvnitř státu dochází z důvodu politizace etnické, náboženské a kulturní rozmanitosti, se kterou právě Gellnerův model nepočítá. Etnické nebo náboženské znaky se mohou krýt s určitým regionem a pokud jsou občané manipulováni propagandou, pak jsou ochotni bojovat i za menší celky než je stát (bývalá Jugoslávie). A naopak, chybí-li propaganda, nemusí být občané ochotni nasazovat životy ani za stát.

Parsons věnuje otázce regulování loajalit více pozornosti. Vedle solidarity je podle něj lojalita hlavním problémem integrace. V moderní společnosti, která se vyznačuje pluralitou sfér a rolí, je člověk nucen uspořádat si často protichůdné povinnosti vztahující se k jednotlivým lojalitám. Podobné konflikty Gellnerův modulární člověk neřeší. Současnost se však odráží spíše v Parsonsově pojetí: začátkem prosince minulého roku překvapila Evropany zpráva o neloajálnosti Belgičanky, která konvertovala k islámu a zaútočila v Iráku.

Jak jsem uvedla výše Gellner uvažuje o monokulturní společnosti a koncept modulárního člověka je ideálním typem, který funguje jen v rámci jedné kultury. Realita je však v Evropě i ve Spojených státech jiná a proto považuji Gellnerův koncept občanské společnosti, za idealistický a vyhýbající se problematické současnosti.

Alexanderův i Parsonsův model inkluze vystihuje lépe současné problémy západních multikulturních demokracií. Skutečnost že multikulturalita má své problémy nelze popřít, naposledy jsme před Vánocemi sledovali nepokoje ve Francii, kde vládě činilo nemalé potíže, dostat davy nespokojených zpět pod kontrolu. Media uváděla, že šlo o mladé lidi, většinou syny imigrantů z islámských zemí. Tito lidé se narodili ve Francii, vychodili francouzské

školy, mají francouzské občanství a zdánlivě mají stejná práva jako ostatní Francouzi. Většinová společnost je však nepřijala, nezískali její solidaritu. Status občanství, které nepřináší všem stejné příležitosti, však v tomto případě nepředčil ani náboženství ani etnicitu. Otázkou zůstává, zda majoritní společnost dokáže a chce tyto podskupiny přijmout anebo se budou problémy dále prohlubovat.

Použitá literatura:

- Alexander, Jeffrey. "Core Solidarity, Ethnic Outgroup, and Social Differentiation" (In: Alexander, Jeffrey. 1988. *Action and its Environments. Toward a New Synthesis*. New York: Columbia University Press, str. 78-106)
- Gellner, Ernest. 1997. *Podmínky svobody. Občanská společnost a její rivalové*. Brno: CDK. (str. 78-95)
- Parsons, Talcott. 1971. *The System of Modern Societies*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, inc. (str. 4-28, 51-85)